

INFORMACJE

Michał Janeczek

Biblioteka Uczelniana Akademii Nauk Stosowanych
im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie

KONFERENCJA *EPIDEMIE NA ZIEMI WSCHOWSKIEJ I POGRANICZU WIELKOPOLSKO-ŚLĄSKIM* (21–22 X 2021)

Epidemie należą do tych wydarzeń, które są na długo zapamiętywane. Wystarczy przypomnieć, że zarazy opisywane były już w Biblii i Talmudzie. Pamięć o czarnej śmierci, która zdziesiątkowała ludność Europy w połowie XIV wieku, przetrwała w literaturze ponad 650 lat. Pandemia grypy hiszpanki wybuchła u schyłku I wojny światowej i zabiła blisko 100 milionów istnień. Duży wpływ na losy poszczególnych krajów miały też epidemie o lokalnym charakterze, jak choćby śmiertelna w latach 1709–1711 dżuma, która pogrzyżła gospodarczo wiele regionów Polski. Wirus SARS-CoV-2 jest zmorą naszych czasów, przypominając dobitnie o tym, że świat dzięki zdobyczom technologicznym wcale nie stał się wolny od tego typu nieszczęść.

Jak spostrzegła we wprowadzeniu Marta Małkus, jedna z organizatorek konferencji, gdyby jeszcze w 2019 roku ktoś zaproponował temat epidemii, pewnie znalazłby on słaby odzew wśród badaczy humanistów. Ale w 2020 roku problem stał się nagle ważny, aktualny i niezwykle nośny, zatem w sposób naturalny zakreślony został krąg rozważań podczas tegorocznej konferencji, mającej w tytule następujący cytat: „Twoje strzały tkwią w nas, a twa ręka nas dusi”. To słowa wschowskiego pastora Samuela Friedricha Lauterbacha, świadka epidemii dżumy w latach 1709–1711, oddające towarzyszący zarówno ówczesnym ludziom, jak i nam obecnie nastrój lęku i bezradności.

Organizatorami cyklicznych spotkań na tematy związane z historią ziemi wschowskiej i pogranicza wielkopolsko-śląskiego, odbywających się od 2007 roku, są Stowarzyszenie Czas A.R.T. we Wschowie, Muzeum Okręgowe w Lesznie i, w roli partnera, Polskie Towarzystwo Historyczne, koło Leszno. Projekt współfinansowany jest ze środków Samorządu Województwa Lubuskiego i Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Okręgowego w Lesznie. Patronat

honorowy nad konferencją w 2021 roku sprawowali: wojewoda lubuski Władysław Dajczak, marszałek województwa lubuskiego Elżbieta Anna Polak, marszałek województwa wielkopolskiego Marek Woźniak, lubuska wojewódzka konserwator zabytków Barbara Bielinis-Kopeć, starosta powiatu wschowskiego Andrzej Bielawski oraz prezydent miasta Leszna Łukasz Borowiak. Konferencja odbyła się w dniach 21–22 października 2021 roku.

W trakcie dwóch dni obrad prelegenci wygłosili 18 referatów. Sesja we Wschowie prowadzona była na Zamku Królewskim. W pierwszym dniu moderatorką była Kamila Szymańska (Muzeum Okręgowe w Lesznie). Rozpoczęła Krystyna Krawiec-Złotkowska (Akademia Pomorska w Słupsku), która jako polonistka zajęła się topiką modlitw do św. Rocha z Montpellier, św. Rozalii z Pellerino i św. Sebastiana z Narbony; wskazani patroni najczęściej uważani byli za chroniących przed zarazą. Konkluzją wystąpienia było stwierdzenie, że modlitwy do nich charakteryzują się specyficzną, błagalną topiką wypowiedzi. Marzena Walińska (Uniwersytet Śląski) zajęła się nieopisanym do tej pory w literaturze przedmiotu drukiem ulotnym *Prestroga pewna przeciw morowemu powietrzu* (Poznań 1585). Tekst wydany został przez magistrat poznański, zaś jego celem było rozpowszechnienie informacji o zagrożeniu epidemią, która się wówczas szerzyła w Wielkopolsce. Z powodu powtarzających się awarii sprzętu (silny wiatr powodował przerwy w dostawie prądu) nastąpiły małe zmiany w programie konferencji: Marta Małkus odczytała referat dostarczony przez Alicję Saar-Kozłowską, która nie mogła być obecna w tym dniu we Wschowie. Zebrani usłyszeli o zarazie, która nękała ludność w Brodnicy w latach 1624–1625; przedstawicielka toruńskiego Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika prześledziła korespondencję Anny Wazówny, siostry króla Zygmunta III, relacjonującej przebieg epidemii. Z pewnymi trudnościami technicznymi wiązało się wystąpienie Stefana Kiedronia (Uniwersytet Wrocławski), niemniej wzbudziło ono żywą reakcję publiczności. Kwestią zasadniczą dla prelegenta było ukazanie twórczości Christiana Hofmanna von Hofmanswaldau, jednego z najwybitniejszych poetów śląskiego baroku, który przetrwał pomór we Wrocławiu w 1633 roku.

Kolejny blok referatów rozpoczął się po dwudziestominutowej przerwie. *Ludowe sposoby na morowe powietrze* – to temat wystąpienia Ewy Tomaszewskiej (Muzeum Okręgowe w Lesznie). Podejście do kwestii choroby i sposobów walki z nią było częścią specyficznego światopoglądu ludzi żyjących dawniej na wsi. Jakub Łojko (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) przygotował swoje wystąpienie w oparciu o spis zmarłych z 1663 roku, będący źródłem informacji o stratach demograficznych w dobrach kórnickich. Rękopis ten zawiera listę konkretnych osób zmarłych w czasie zarazy. Do przestrzeni klasztornej przyniosła audytorium Anna Sutowicz („Civitas Christiana”, Wrocław). W swoim odczycie poruszyła problem choroby, agonii i śmierci wśród cysterek trzebnickich. Informacje pozyskała z katalogu opactwa św. Bartłomieja Apostoła

i św. Jadwigi w Trzebnicy. Rękopis dowodzi, że u schyłku XVIII wieku choroba traktowana była jako zjawisko naturalne, a nie boska kara za grzechy. Spostrzeżeniami na temat pandemii grypy hiszpanki w świetle prasy poznańskiej podzieliła się Barbara Ratajewska (Archiwum Państwowe w Lesznie). Okazuje się, że 100 lat temu uwagę Wielkopolan bardziej zajmowała sprawa odzyskania niepodległości i ustanowienia granic odradzającego się państwa niż groźna choroba.

Trzy sesje drugiego dnia konferencji odbyły się w reprezentacyjnym budynku leszczyńskiego ratusza. Po krótkim powitaniu Kamila Szymańska zasiadła przy stole prezydialnym, by pilnować porządku posiedzenia. Do wygłoszenia referatu zaprosiła Jerzego Łojkę (Konin), który zwrócił uwagę na pozametrykalne źródła do dziejów epidemii dżumy z lat 1709–1711 w Wielkopolsce. Dla historyka medycyny przydatne mogą być nie tylko akty zgonów, ale także rejestry podatkowe (poglównego i podymnego), księgi miejskie i sądowe, kroniki, schematyzmy diecezjalne, a nawet literatura piękna. Wspomniana tu epidemia została opisana również w kronikach wielkopolskich bernardynów, czym zainteresował się Alojzy Pańczak OFM (Wyższe Seminarium Duchowne Zakonu Braci Mniejszych we Wronkach). Z niektórych zapisków można wyczytać ciekawe spostrzeżenia dotyczące istoty morowego powietrza, poznać przebieg epidemii na danym terenie, a także dowiedzieć się, za pomocą jakich środków szukano ocalenia. Kolejny komunikat, przygotowany przez Mariusza Pawelca, odwoływał się do tragicznych wydarzeń we Wschowie z lat 1709–1711. Badacz z Opola sięgnął do korespondencji medycznej Christiana Hölmanna, który związał ze Wschową i Leszнем niemal całe swe zawodowe życie. Listy wcześniej nie były znane, a świetnie uzupełniają *Małą wschowską kronikę zarazy* Samuela Friedricha Lauterbacha.

Po przerwie na stanowisku moderatora sesji Kamilę Szymańską zastąpiła Marta Małkus. Ten blok referatów rozpoczął się od dwóch wystąpień za pośrednictwem łącza internetowego na platformie Zoom. Najpierw o zabranie głosu została poproszona Sonia Rzepka (Uniwersytet Warszawski), która przeanalizowała działalność kompozytorską Melchiora Teschnera, XVII-wiecznego muzyka związanego ze Wschową. Bogato ilustrowany slajdami był referat Aleksandra Stankiewicza (Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego), który przemawiał nie z mównicy, lecz z ekranu komputera. Ustalił on nowe fakty w kwestii donacji uczynionej przez Wojciecha Gruszczyńskiego, który ufundował kaplicę przy kościele św. Jana Chrzciciela w Lesznie. Tradycja budowania tego typu obiektów sięga XV wieku. Po tym wystąpieniu na mównicy stanęła Małgorzata Gniazdowska (Muzeum Okręgowe w Lesznie), by omówić genezę, architektoniczny zamysł i aspekt kulturowy kolumny Trójcy Świętej w Rydzynie. Pomnik ten, mający ewidentnie śląską proveniencję, miał upamiętniać ofiary dżumy, która dotknęła mieszkańców tej części Wielkopolski w 1709 roku. Marcin Błaszkowski, pracownik Uniwersytetu Zielonogórskiego,

terenem obserwacji naukowej uczynił Rudną, w pobliżu której usytuowana jest Góra Zarazy. Jest to niewielkie wzniesienie, które w 1656 roku stało się miejscem śmierci ks. Wilhelma Blothnera, rektora wschowskiej szkoły łacińskiej. Prelegent omówił pisemne wzmianki na temat roli, jaką w kulturze pogranicza śląsko-wielkopolskiego odegrała ta góra.

Ostatnie referaty drugiego dnia obrad pod względem chronologicznym sytuowały się najbliżej naszych czasów. Marcin Adamczak (Muzeum im. dr. Roberta Kocha w Wolsztynie) przedstawił w zarysie biograficznym postać wybitnego mikrobiologa, który dzięki swoim badaniom naukowym doprowadził do powstania nowej gałęzi medycyny – bakteriologii chorób zakaźnych. Robert Koch opisał m.in. cykl rozwojowy bakterii wąglika i odkrył prątki gruźlicy, za co otrzymał w 1905 roku Nagrodę Nobla. Dwoje prelegentów z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego opracowało referat poświęcony nowożytnemu szpitalnictwu i opiece społecznej na ziemi głogowskiej. Anna Jabłońska i Marek Robert Górniak udowodnili, że współczesny model opieki nad chorymi wypracowany został w czasach średniowiecza, kiedy Kościół zachęcał wiernych do wspierania osób potrzebujących. Obraz epidemii na ziemi wschowskiej i pograniczu wielkopolsko-śląskim nie byłby pełny, gdyby nie pojawił się temat najbardziej aktualny, bo dotyczący obecnej sytuacji zdrowotnej. Komunikat *Dyfuzja przestrzenna wirusa SARS-CoV-2 na świecie i w Polsce w latach 2019–2021* przedstawił Marek Sobczyński (Uniwersytet Łódzki). Dane o rozprzestrzenianiu się koronawirusa naukowiec poprzedził informacjami historycznymi o chorobach wirusowych.

Niezwykle wartościową dla uczestników konferencji formą wymiany opinii jest dyskusja. Trzeba podkreślić, że po każdym bloku referatów rozmowy toczyły się w najlepsze i nie milkły nawet podczas przerw kawowych. W zasadzie każdy prelegent został wywołany do odpowiedzi lub sam zgłosił się z pytaniem do innej osoby. Wyjątkowo długo dyskutowano nad wystąpieniami Stefana Kiedronia i Marcina Błaszковского. Organizatorzy konferencji zapewnili także swoim gościom zwiedzanie kościołów pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika i Wniebowzięcia NMP oraz pw. św. Józefa Oblubieńca NMP we Wschowie. Na koniec zapowiedzieli publikację wszystkich referatów w tomie pokonferencyjnym. Mając nadzieję, że pandemia ustąpi, czekamy na kolejne święto nauki na ziemi wschowskiej; być może za rok uda się spotkać w normalnych warunkach, bez obostrzeń sanitarnych, bez maseczek ochronnych...